Henk Verhoog, Louis Bolk Instituut

Gentechnologie en de biologische landbouw

Maatschappelijke discussie zou principiële waarden meer centraal moeten stellen

Argumenten tegen gentechnologie gaan vaak over de gevolgen ervan, terwijl de achterliggende waarden misschien wel veel belangrijker zijn. Die waarden hebben te maken met keuzevrijheid, vervreemding van voedselproductie, het ideaal van regionalisering, industrialisering van de landbouw, holistisch denken, natuurlijkheid en respect voor de integriteit van de natuur.

Foto's LBI

IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) is momenteel bezig met het herschrijven van de grondbeginselen van de biologische landbouw en er is ook een Europees project gaande over 'Waarden en Biologische Landbouw'. Er zijn minstens drie redenen om je met de achterliggende waarden bezig te houden[1]. De eerste heeft te maken met de toenemende druk vanuit supermarkten, bedrijven en soms de overheid om de richtlijnen (normen) te versoepelen. De tweede heeft te maken met de grote regionale verschillen in Europa en het idee dat steeds gedetailleerder regelgeving contraproductief werkt. Door het verleggen van het accent van regelgeving naar waarden kan de vrijheid, en eigen verantwoordelijkheid in de regio groter worden. De derde reden heeft te maken met de maatschappelijke discussie over gentechnologie. Over deze laatste reden wil ik het hier hebben.

"Bij de maatschappelijke discussie ligt het accent op de risico's voor de menselijke gezondheid en het milieu."

Wetenschappelijke criteria

Bij de maatschappelijke discussie over gentechnologie ligt het accent op de risico's voor de menselijke gezondheid en het milieu. Gezondheid en milieu zijn natuurlijk twee belangrijke waarden, maar het is wel zo dat bij deze waarden de nadruk helemaal komt te liggen op de gevolgen van gentechnologie. De technologie zelf en de grondhouding tegenover de natuur blijven hiermee buiten schot. Daarbij komt dat er in Westerse landen wetenschappelijke commissies zijn ingesteld, die regeringen adviseren over genoemde risico's. Daardoor ligt het accent bij de beoordeling van gentechnologie op wetenschappelijke criteria. Het gevolg hiervan is dat milieuorganisaties en organisaties als IFOAM meer of minder gedwongen zijn om hun kritiek op gentechnologie wetenschappelijk te onderbouwen. Dat is een weinig gunstige uitgangspositie. Bovendien blijkt telkens weer, dat er geen overeenstemming is tussen wetenschappers als het om de inschatting van risico's gaat, of om de evaluatie van onderzoek, dat naar die risico's wordt gedaan. Er zijn altijd wel redenen om de methodologie van een bepaald onderzoek over bijvoorbeeld de milieueffecten aan te vallen. De poging om je kritiek met wetenschap te onderbouwen is in veel gevallen een doodlopende weg.

Holistische benadering

Dat er steeds wetenschappelijke controversen ontstaan roept wel allerlei vragen op, maar die worden bij de toetsing zelden gesteld. Zijn de gevolgen van de technologie zelf misschien

BROCHURE

Henk Verhoog heeft een brochure geschreven met de titel: "Waarom de biologische landbouw tegen gentechnologie is". Deze brochure werd 5 juni tijdens de Jaarvergadering van de Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding aangeboden aan de nieuwe voorzitter van Biologica, Arie van den Brand. Met deze brochure wil de auteur een discussie op gang brengen over de argumenten voor het afwijzen van gentechnologie, en over de waarden die aan de biologische landbouw ten grondslag liggen. Hij is uitgegaan van meer of minder officiële documenten, waarin argumenten tegen gentechnologie in de landbouw worden aangevoerd. Die argumenten worden kritisch geanalyseerd, met het oogmerk ze juist sterker te maken. De brochure is te verkrijgen via het secretariaat van het Louis Bolk Instituut (0343 523860), voor €10,- inclusief verzendkosten.

inherent onvoorspelbaar? Berust de hele technologie en de toetsing door commissies niet op het idee dat genen alles bepalend zijn (genetisch determinisme)? Is er wel sprake van waardevrijheid van de wetenschappers, of worden ze gestuurd door verschillende achterliggende waarden en belangen? Is er een verschil tussen reductionistisch denkende onderzoekers en holistisch denkende onderzoekers, als het om de inschatting van risico's gaat? Wat het laatste punt betreft kan gezegd worden, dat holistisch denken een belangrijk uitgangspunt is in de biologische landbouw.
Vanuit dit holistisch denken kan worden beargumenteerd dat gentechnologie als een risicovolle technologie wordt gezien, die niet past binnen de biologische landbouw. Je bent dan niet gedwongen om ten aanzien van concrete toepassingen van gentechnologie wetenschappelijk aan te tonen dat die risico's feitelijk aanwezig zijn. Het hele toetsingsbeleid is namelijk gebaseerd op een beoordeling van incidentele gevallen ('case by case'). Door dat beleid komen de algemenere methodologische en ethische vragen ten aanzien van de technologie als zodanig zelden aan de orde. Het is mijns inziens van belang om aan te geven dat de biologische landbouw om principiële redenen tegen gentechnologie is. Dit wil ik duidelijk maken aan de hand van het onderwerp genetische vervuiling, wat zo'n belangrijke rol speelt bij het vraagstuk van de coëxistentie van gentech landbouw en biologische landbouw.

Grenswaarde

Nemen we eerst het voorbeeld van pesticidengebruik. Ook daar is de biologische landbouw tegen. Het komt echter wel eens voor dat pesticiden onbedoeld (door weersinvloeden bijvoorbeeld) in de biologische producten te recht komen. Als een boer kan garanderen dat ze niet in de productiewijze zijn gebruikt, dan gaat het om

De biologische landbouw zou principiële redenen moeten aanvoeren waarom ze gevrijwaard wil blijven van gentechnologie.

een toevallige vervuiling. Meestal worden (ook in de gangbare landbouw) door wetenschappelijk onderzoek bepaalde minimum normen vastgesteld voor vervuiling van het eindproduct. Die normen hebben vooral met de menselijke gezondheid te maken. Men zou zich kunnen afvragen, waarom men niet ook zo zou moeten redeneren als het gaat om genetische vervuiling. In feite redeneert de Europese Commissie al zo door een grenswaarde van 0,9 % vast te stellen. Komt de genetische vervuiling boven die 0,9 % uit dan moet een product gemerkt worden als genetische gemodificeerd.
Tegen de zin van de biologische landbouw lijkt die grenswaarde zo geïnterpreteerd te worden, dat men bijvoorbeeld het vaststellen van afstanden tussen percelen met, en percelen zonder gentechnologie, laat afhangen van het percentage vervuiling van het eindproduct. Behalve dat er dan geen sprake meer is van toevalligheid, maar van bewuste vervuiling, blijft de vraag bestaan waarom de biologische landbouw die 0,9 % niet wil accepteren. Dat kan alleen als men principiële redenen kan aangeven. Ik gebruik daarvoor graag het voorbeeld van iemand die om principiële redenen vegetariër is (dus niet alleen vanwege gezondheidsrisico's, zoals met de pesticiden). Als die in een restaurant komt en een vegetarische maaltijd krijgt aangeboden met 0,9% vlees erin, dan zal hij of zij de maaltijd weigeren. Die principiële redenen kunnen te maken hebben met de manier waarop de dieren gehouden worden, of oerwouden die ontbost worden voor veehouderij (ecologische redenen), en dergelijke. Op dezelfde wijze zou de biologische landbouw principiële redenen moeten aanvoeren waarom ze gevrijwaard wil blijven van gentechnologie (de kern van het beginsel van keuzevrijheid).

Respect

Het holisme is zo'n meer principiële waarde in de biologische landbouw. Holisme gaat samen met een bepaalde houding tegenover de natuur, namelijk dat die natuur een eigenwaarde heeft, los van het belang voor de mens. Respect voor die zelfstandigheid (zelf-ordening, zelf-regulering) uit zich op allerlei manieren. Dit respect legt beperkingen op aan de menselijke mogelijkheden tot technologisch ingrijpen in de natuur. Dat heeft ook te maken met de waarde 'natuurlijkheid'. Een andere belangrijke waarde, die direct samenhangt met het holisme is 'integriteit'. Dit speelt vooral een rol bij veredeling van planten en fokkerij van dieren. De gentechnologie wordt als veel te dwingend ervaren. Bovendien worden soortgrenzen niet gerespecteerd. Met dit soort fundamentelere overwegingen worden de redenen tegen gentechnologie veel sterker. ■

(1) De auteur doet, als bio-ethicus, sinds 1999 onderzoek op het Louis Bolk Instituut naar deze achterliggende waarden, zoals de waarde 'natuurlijkheid' en de waarde 'integriteit van plant en dier'.

In deze uitgave van Ekoland besteden we in de rubriek Podium (pag. 23) tevens aandacht aan het onderwerp gentechnologie.